

1.

Předmětné myšlení tak převládlo v duchovním životě moderního člověka, že přivádí některé myslitele k přesvědčení, že je jediné možné, že jiné než předmětné myšlení neexistuje, že každé myšlení je nutně předmětné. Proti tomuto mínění není zatěžko najít potřebné argumenty. Základní schéma argumentace spočívá ve dvou krocích. Především je třeba (a je to také bez potíží možné) ukázat, že existují případy předmětného myšlení, které ve svých výpovědích (rovněž předmětných) říkají víc, než je ve výpovědi předmětně vypovídáno; tuto okolnost je možno snadno přenést z výpovědi na samo myšlení a je také možno ji generalizovat. Každé myšlení má svou platnost pouze na základě a za předpokladu celé bohaté struktury v pozadí (k níž náleží nejen to, co už kdysi bylo myšleno, ale nyní není předmětem myšlenkové intence, ale také to, co ještě vůbec myšleno nebylo a co je přítomno jen ve formě jisté nezřetelné perspektivy anebo se ještě vůbec nevynořilo z pod- či lépe před-vědomí a v tomto smyslu není vůbec přítomno před námi, tj. v rozvrhu, intendované projekci apod.). Tedy nejde jen o okolnost, že v každém myšlenkovém aktu se na jeho smyslu a významu podílejí složky, které nejsou předmětem jeho intence a které nejsou v tom smyslu přítomné ve své aktualizované předmětnosti, ale že k těmto složkám je třeba počítat i takové, které ještě nikdy nebyly aktualizovány, ještě nikdy nebyly myšleny jako předměty myšlenkové intence, ale mohou být v budoucnosti reflektovány a prostřednictvím reflexe teprve učiněny předmětem intence, mohou být myšleny jako předmět, mohou být promítnuty ve své předmětné podobě do míněného, myšleného světa předmětů. To je tedy rozsah² prvního kroku argumentace.

2.

Druhý krok spočívá v důrazu na rozdílnosti mezi předmětně intencionálními složkami myšlení a mezi oněmi druhými složkami, které se rovněž podílejí na významu, na tvorbě smyslu, na nesení tohoto smyslu, tedy na nejvlastnější funkci myšlení, ale nevztahují se k tomuto smyslu (zůstaňme předběžně u tohoto termínu a nechme si podrobnější rozlišení na pozdější chvíli) tak, že by se jej pokoušely předmětně uchopit a vyjádřit, že by jej rozparcelovaly, rozsekaly na jednotlivosti a fixovaly tyto parciality pomocí předmětné intence. Také tyto druhé složky se nějak onoho smyslu chápou, nějak konstituují svůj vztah k tomuto smyslu, zajišťují svůj kontakt

¹ Text je datován 27.-30. 6. 1965. – Pozn. red.

² V pozdějším upraveném přepisu: „rozvrh“. – Pozn. red.

s ním, ale způsobem zcela odlišným od intencionálně zpředměťujícího mínění nebo myšlení (způsobem, jehož povahu přenecháme pozdějšímu detailnějšímu zkoumání). Nepochybně tyto druhé, nepředmětné složky myšlení jsou starší než ony předmětné. Říkejme těmto složkám pro stručnost nepředmětné myšlení. Není pochyby, že toto nepředmětné myšlení se muselo vycvičit, vytvořit v praktickém styku s realitou. Sama okolnost, že ony složky nepředmětného charakteru existují, svědčí o tom, že se v realitě mají oč opřít, že se sama realita původně, primárně podává subjektivnímu přístupu (můžeme-li už zde o subjektivnosti mluvit) nepředmětným způsobem. Vzniká otázka oprávněnosti spíše onoho předmětného myšlení, neboť to nepochybně spočívá ve zpředměťování toho, co se původně podává nepředmětně. Tím se právě otvírá otázka adekvátnosti, přiměřenosti zpředměťování vůbec, zejména pak otázka po tom, co se případnému zpředměťujícímu úsilí vymyká, co svou nejvlastnější povahou takové zpředmětnění vylučuje, resp. znemožňuje.

3.

Tím jsme se dotkli rovněž otázky, která už přesahuje problematiku pouhé intencionální předmětnosti, ale přechází do sféry ontologické. Trtík např. říká, že ne vše, co může a musí být myšleno jen jako objekt myšlení, je předmětem skutečně. A uvádí jako příklad lidský subjekt, který není objektem, a přece existuje. (KR 32, 1965, str. 132.)³ Tu se předpokládá, že v samotné ontické sféře, v samotné realitě existuje rozdělení na objekty a subjekty. To je třeba ovšem podrobněji prozkoumat precizními myšlenkovými postupy. Prvním úkolem se proto stává podrobit zkoumání samy tyto postupy.

4.

Myšlení se odnáší k smyslu, jež se pokouší pochopit a uchopit, jen určitou svou složkou v tom způsobu, že k němu míří jako k předmětu své intence; jinými složkami postihuje smysl jinak, než že jej činí svým intencionálním předmětem. Omezíme-li se však na chvíli pouze na první složku myšlení, totiž na tu, již je dosahováno jeho zpředmětnění v intencionálním smyslu, dostáváme se před otázkou, zda lze intencionální zpředmětnění ztotožnit se zpředmětněním ve smyslu ontologickém, tj. zda okolnost, že nějaký význam učiníme předmětem své intence, má ontologický dosah, ontologické konsekvence. Je tím, že myšlenkovou intenci zaměříme na určitou významovou strukturu (to vše jsou pomocné pojmy), již nějak ovlivněno pojetí této struktury? A pakliže ano, je toto ovlivnění částečné, jen obrysové,

³ Zdeněk Trtík, „K otázce Evangelia pro dospělý svět – I.“, in: *Křesťanská revue* 32, 1965, č. 6, s. 132–136, zde s. 132. – Pozn. red.

anebo je předmětnost pojetí již celá založena v předmětnosti intence? Konkrétně – v navázání na Trtíkovu formulaci –: je tomu tak, že něco, co samo o sobě není předmětem (co vůbec nemá předmětný charakter, ani předmětnou stránku), je činěno předmětem, vydáváno za předmět, tj. za něco, co má samo o sobě (v ontické rovině) předmětný charakter (nebo alespoň předmětnou stránku), již tím, že to je míněno? Pojímáme-li tedy – pro tu⁴ chvíli s Trtíkem – subjekt jako čistý ne-předmět (což ve skutečnosti neodpovídá pravdě, na to třeba pamatovat – k tomu se ostatně musíme vrátit), pak zní otázka: nemůžeme opravdu tento subjekt mínit jinak než jako objekt? Nemůžeme vskutku mínit subjekt jako subjekt?

28. VI. 65

5.

Už terminologicky připouští např. čeština různé vazby slova „mysliti“. Je možno „mysliti trojúhelník“ ve smyslu „míniti trojúhelník“ či „míti na mysl trojúhelník“. V řeči odpovídá tomuto druhu intence označení nebo přímý poukaz, popřípadě ukázání na nějaký daný trojúhelník: „to“. Je však možno mysliti něco o trojúhelníku, např. že součet jeho vnitřních úhlů se rovná dvěma úhlům pravým. V řeči nabude tato forma intence podoby výpovědi o trojúhelníku. Máme tu tedy dvojí základní intencionální vztah, jeden můžeme nazvat míněním věci, druhý soudem o věci. Oba vztahy se od sebe podstatně liší. Zatímco první nevylučuje ještě nikterak např. personální kontakt třeba s druhým člověkem, který je míněn, znamená naproti tomu druhý typ intence narušení takového konkrétního osobního kontaktu a převedení, přeformování druhého člověka v třetí osobu. Jde tu o zrušení osobního vztahu já-ty, ale nejde ještě (nemusí alespoň jít) o zpředmětnění, zvěcnění, a tedy odosobnění druhého, resp. třetího člověka, třetí osoby. Skutečné zpředmětnění, redukce člověka na předmět, personality na věc a věcnost jen zdánlivě splývá s oním typem myšlenkové intence, která druhého člověka, tj. partnera převádí na třetí osobu. Ve skutečnosti takové zpředmětnění člověka je komplikovaná myšlenková operace, která má své konkrétní historické souvislosti a nevyplývá ze žádné „přirozenosti“ nebo „podstaty“ myšlení. Konkrétně vzato je taková redukce člověka na věc charakterizována tzv. metafyzickým myšlením, resp. tradicí evropského myšlení zhruba od doby eleatů až po století, v němž žijeme. Předmětnost myšlení v tomto historickém smyslu je něčím zcela odlišným od předmětnosti ve smyslu intencionálním a vyznačuje konkrétní ontologickou výstavbu myšlení. Není tedy v žádném případě záležitostí nevyhnutelných forem myšlení, nýbrž souvisí s určitými obsahovými strukturami,

⁴ V pozdějším upraveném přepisu: „tuto“. – Pozn. red.

které lze odhalovat jako určitou historicky rozvinutou filosofickou (metafyzickou) pozici.

29. VI. 65

6.

Zvláštním případem je už okolnost, kdy se platnost nějaké myšlenkové struktury nebo pozice uplatňuje teprve v realizaci rozvrhu, který je touto strukturou nebo pozicí dán. Pochopitelně dochází k jakémusi neadekvátnímu vyústění, jestliže je tato pozice nebo struktura učiněna předmětem myšlenkové intence tak, že se o ní něco soudí. K podobnému nepřiměřenému posunu dochází také tam, kde původně jde o životní (ne tedy už jenom myšlenkovou) pozici či přímo program, který volá po realizaci, následování, po praktické proměně našeho dosavadního zaměření – a namísto toho je zkoumán bez nejmenší známky osobní angažovanosti, je popisován jako něco, co představuje jednu možnost z mnoha, apod. Existují určité rozvrhy životní i myšlenkové, které se nemohou stát předmětem úvah a teorií, aniž by se podlomila, rozrušila a ztratila jejich podstata, jejich jádro, jejich nejvlastnější funkce. Z toho se podává myšlenka, že mohou existovat „skutečnosti“, které naprosto nejsou produktem naší aktivity (jsou dříve než každá naše aktivita), ale které se nemohou legitimně a platně stát předmětem popisu, konstatování, vzetí na vědomí. Také tyto „skutečnosti“ musí být ovšem přístupny naší soudnosti, musí být myšlenkově uchopovány a zvládány. Avšak takové zvládání nemůže spočívat v tom, že se stanou předmětem uvažování a soudů, předmětem výpovědí. Postihování takových „skutečností“ je možné jenom prostřednictvím oněch „nepředmětných“ složek našeho myšlení. Protože však každé myšlení má také své předmětné složky, je nasnadě závěr, že nepředmětné skutečnosti mohou být myšlenkově postihovány jenom tak, že předmětně míříme na něco jiného. Tak tomu ostatně bylo u mýtů. Tam ještě svou závažností a významností převažovala intence nepředmětná, jakoby suggestivní a sugerující, zatímco předmětné složky mytologií byly zaměřeny na intencionální předměty velmi nahodilé nebo alespoň druhořadého významu. Důrazem na předmětné složky myšlenkové intence, jaký byl vzbuzen a stále zesilován po zrození řecké metafyziky, byly nepředmětné složky zatlačovány stále více do pozadí, až v pozitivismu se v iluzi podařilo je jakoby zcela vyloučit a prohlásit za zastaralé a do minulosti náležející. Teprve precizní analýza pozitivistických pozic nám dovoluje odhalit základní omyl a obnovit postupně smysl pro nepředmětné složky myšlení, které jen ucházely naší pozornosti, ale ve skutečnosti nechyběly při žádném myšlenkovém postupu.

7.

<...>⁵

⁵ Zde text končí; v pozdějším upraveném přepisu následuje dodatek: „(nepokračováno, nedokončeno)“. – Pozn. red.